

იგოეთის „საბაჟოს“ წარმოქმენისათვის

ნატატარ-გორის საავტომობილო გზატკეცილიდან მარცხენა მხარეს, 30 კმ-ზე გაშენებულია სოფელი იგოეთი. გზის ერთი ასაქცევი იგოეთზე გავლით ქ. კასპისაკენ მიდის, ხოლო მეორე ხელმარჯვნივ სოფ. ლამისყანისაკენ. იგოეთის გზასაყარიდან აღმოსავლეთით 800 მეტრზე მცირე ზომის ერთნაივან ბაზილიკასთან — „წითელ საყდართან“ მგზავრები ზურდა ფულს ყრიან, თითქოსდა იხდიან გზაზე გავლის ქირას. ამ ადგილს მოსახლეობაში „საბაჟოს“ უწოდებენ. ისმის კითხვა? როდის უნდა ჩასახულიყო ეს ტოპონიმი და რა იყო „საბაჟოს“ წარმოქმენის საფუძველი.

ჩვენი ყურადღება აღნიშნულ საკითხზე მიიქცია ერთმა ფაქტმა, კერძოდ, „საბაჟოსთან“ მისვლამდე 50-60-იოდე მეტრზე, გზიდან ხელმარცხნივ, თავდაღმართში ძველი ნაგზაური (საურმე გზა) ჩადის, რომელიც გამოდის წლევის მთის ჩრდილო-დასავლეთ კალთებსა და დღევანდელ საავტომობილო გზის მარჯვენა მხარეზე არსებულ გორაკებს შორის. ნაგზაური ხევეში ვიწრო გასასვლელს ქმნის. ამ ბუნებრივ „კლდეკარს“ კასპის მცხოვრებლები ოკამის გადმოსასვლელს უწოდებენ — ხოლო ოკამელები კასპის გადასასვლელს¹.

როგორც ვხედავთ, ოკამის გადმოსასვლელი და ტოპონიმი „საბაჟო“ ერთი და იმავე ადგილზეა აღმოცენებული და ვფიქრობთ, ამ ტოპონიმის წარმოქმნა კასპში ოკამის გადმოსასვლელით უნდა იყოს განპირობებული.

ანტიკური და ადრეფეოდალური ხანის ქალაქი კასპი გვიანფეოდალურ ხანაში ვახუშტი ბატონიშვილის ცნობით... „აწ არს დაბა დიდი“², ხოლო 1391 წლის 1 დეკემბრით დათარიღებული ქართლ-კახეთ-მცხეთის საკათალიკოსო მამულების სითარხნის გუჯარის მიხედვით სოფელთა რიგშია მოხსენიებული³. არქეოლოგიურ კვლევა-ძიების საფუძველზე გვიანფეოდალური ხანის კასპი, გარდა თვით სოფელი კასპისა, რამდენიმე მცირე მასშტაბის სოფლებს აერთიანებდა, ამის დასტურია: ქეჩორუხის, ვარჯანის, ლეგასა და შთავარანგელოზის ტერიტორიებზე მოკვლეული სამაროვნები და ნაშთსახლარები⁴.

აღნიშნული მატერიალური დასაბუთება კარგად ეთანხმება 1595 წლით დათარიღებულ ქართლის საკათალიკოსო მამულების სითარხნის გუჯარში დაცულ ცნობას „კასპი სოფელნი მათითა სოფლითა“⁵.

ცნობილია, რომ ფეოდალურ ხანაში საეპრო ურთიერთობანი შეზღუდული იყო. მიუხედავად ამისა, კასპის საეპრო ადგილის ფუნქციონირება (მცირე მასშტაბის) ექვს არ უნდა იწვევდეს. ისმის კითხვა, რატომ გაჩნდა „საბაჟო“ ოკამის კასპში გადმოსასვლელის სიახლოვეს და არა სოფ. იგოეთთან? ამის მიზეზი ერთი შეხედვით ფეოდალურ დაქუცმაცებულობაში უნდა ვეძიოთ.⁶ სოფელი იგოეთი, ისევე როგორც კასპი, სამილახვროში (XV-XIX ს. დასასრულამდე) ერთიანდებოდა, ხოლო ოკამი ვახუშტი ბატონიშვილის „მუხრანის სამთავროს“ აღწერაში სამუხრანბატონოში შედის⁷. როგორც ვხედავთ ოკამის სამხრეთ დასავლეთი ნაწილი საზღვარს წარმოადგენდა სამილახვროსა და

საქართველოს
ისტორიის
ინსტიტუტი

იგოზი. „წითელი საეღარი“. VI-X სს.
რესტავრაციის შემდეგ.

იგოზი. «Красная церковь» VI—X вв.
после реставрации.

სამუხრანბატონოს შორის და შესაძლებელია მოცემულ ხანაში ოკამის გადმოსასვლელი — კასპში გამხდარიყო პირობა „საბაეოს“ წარმოქმნისა.

აქვე შევნიშნავთ, რომ ოკამი XVII საუკუნის სამილახვროს შემორჩენილი დაეთრის მიხედვით სამილახვროში ერთიანდებოდა⁹. ამის გამო ოკამის გადმოსასვლელი — „საბაეოს“ წარმოქმნა ფეოდალურ ხანაში ნაკლებ საფუძვლიანია, რადგან ამილახვრები არ დასევამდნენ „საბაეოს“ მუხრანბატონებთან საცილო ადგილზე და თუ ეს ფუნქციონირებდა მოკლე ვადით (მუხრანის ჭვეყანასთან ურთიერთობაში) ტოპონიმის წარმოქმნისათვის მყარი საფუძველი ვერ გახდებოდა.

სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ ელინისტურ ხანაში ქართლზე გადიოდა საერთაშორისო სავაჭრო გზა ინდოეთიდან შავი ზღვის მიმართულებით. ეს გზა მცხეთა-თბილისის რაიონებიდან ქართლის დასავლეთ ნაწილში ქსნის ხეობის გავლის შემდეგ (იგოეთზე და გორზე) დასავლეთ საქართველოსაკენ მიდიოდა⁹. ნ. ბერძენიშვილი ამ გზას (მუხრან-ძალისა-წილკანი) შიდა ქართლის უმთავრეს გზას უწოდებს... ამის საბუთად ასახელებს სოფელ მისაქციელს. რომელიც თავისი სახელწოდებითაც უჩვენებს თუ საიდან მოდიოდა მთავარი გზა¹⁰. გ. მელიქიშვილის განმარტებით, თუ საერთაშორისო სავაჭრო გზა არსებობდა, იგი ყოველ შემთხვევაში, გვიანელინისტურ ხანამდე ნაკლებად გამოიყენებოდა. რომაულ ხანაში ამ გზის მიმართ ინტერესი იზრდება და უკავშირდება რომაელთა გეგმებს აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის დამაკავშირებელ, პართიანზე და სომხეთზე გამავალი საერთაშორისო სავაჭრო გზის ნაცვლად, რომელსაც პართიასთან ურთიერთობის გამო მწყობრიდან გამოსვლა ელოდა¹¹.

სწორედ რომაულ ხანაში ხდება ამ მხარის ეკონომიური დაწინაურება, რომლის მათწყებელია გზის ამ მონაკვეთზე ქალაქებისა და საქალაქო ტიპის დასახლებათა წარმოქმნა-დაწინაურება¹². მეორეს მხრივ, საერთაშორისო გზის

ამ მონაცემთა გვერდი აუარა უძველეს ქართულ ქალაქებს და მათ შორის კასპს, რამაც გამოიწვია მათი პოლიტიკურ-ეკონომიური, კონკურენტუნარიანობის საეპრო-ეკონომიური ცენტრის დაქვეითება.

საყურადღებო დაკვირვება აქვს შიდა ქართლის მთავარი მაგისტრალის მიმართულების შესახებ მკვლევარ ჟ. გვასალიას. იგი აღნიშნავს: მაგისტრალი ქსოვრისთან ქსანს გადაკვეთდა... და თეზი-ოკამის გავლით მიემართებოდა იგოეთისაკენ. (შესაძლოა სამთავისისაკენ უქცევდა). გვიანდელ ხანაში აქ გამოავლი გზის უტყუარ ნიშნად გამოდგება ტოპონიმი „საბაყო“¹³.

მართებულია მკვლევარის დაკვირვება, მხოლოდ ეს მაგისტრალი თეზი-ოკამის გავლის შემდეგ მიემართებოდა „ნაქალაქიანთ ხევით“¹⁴ სამთავისისაკენ და არა იგოეთისაკენ.

ზემომოყვანილი მასალები ტოპონიმ „საბაყო“-ს და ოკამის გადმოსასვლელის იდენტურობას ადასტურებს. ამასთანავე უფრო სარწმუნო უნდა იყოს „საბაქოს“ ფუნქცია, რომელ ხანაში ჩასახულიყო.

ეფქტობით, საეპროდ შესვლა მოცემულა ეპოქის კასპში — ქალაქსა და პოლიტიკური ერთეულის „კასპის სასპასალაროში“ ქიჩით — ბაჟით განისაზღვრებოდა.

---

1. ოკამის გადმოსასვლელი და კასპის გადასასვლელის შესახებ ცნობების მოწოდებისათვის უღრმეს მადლობას მოვასენებ ქ. კასპის მკვიდრს გრიგოლ (ლაბუა) შალვას ძე ნონიაშვილს.
- 2, 6, 7. ვახუშტი ბატონიშვილი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, თბ., 1941, გვ. 72, 109.
- 3, 5. ქართული სამართლის ძეგლები, III, თბ., 1970, გვ. 179, 266.
4. მითითებული ნასახლარები მიკვლევულია და ზოგი მათგანი შესწავლილია წერილის ავტორის მიერ.
8. საქ. ცენტ. არქივი. ფ. 1448 საბ. № 5032. ვისარგებლობ ჟ. გვასალიას ნაშრომით — აღმოსავლეთ საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის ნარკვევები, თბ., 1983, გვ. 94.
9. ნ. ლომოური ძველი საქართველოს საეპრო გზების საკითხისათვის, ინსტიტუტის შრომები, IV ნაჯ. I, თბ., 1958.
10. ნ. ბერძენიშვილი, ერთი ფერცელი ისტორიულ-გეოგრაფიული დღიურიდან, საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის კრებული. ტ. I, თბ., 1969, გვ. 163.
11. გ. მელიქიშვილი, საქართველო I-III საუკუნეებში, საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, თბ., 1970, გვ. 502-503.
12. ალ. ზოზიჩაძე, არქეოლოგიური გათხრები ალაიანსა და ძალისში, თბ., 1981, აგრეთვე ნ. შირიანაშვილი. შიდა ქართლის პატერიალური კულტურის ისტორიიდან, თბ., 1983
13. ჟ. გვასალია, ქსანის ზეობის ისტორიული გეოგრაფიის საკითხები. საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის კრებული III, თბ., 1967, გვ. 20.
14. „ნაქალაქიანთ ხევი“ მდებარეობს სოფ. იგოეთიდან ლამისუანისაკენ მიმავალ გზაზე, დაახლ. ერთ კილომეტრზე. ნახაური დღესაც შემორჩენილია. ამ ადგილებში დადასტურებულია გვიანტიკური ხანის კულტურული ფენები.